

تحریم‌های ۲۰۲۴ آمریکا علیه بخش نفت و پتروشیمی ایران؛ آثار و راه‌های مقابله با آن

اندیشکده اقتصاد مقاومتی |

گروه تولید و تجارت |

دی ماه ۱۴۰۳

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

تحریم‌های ۲۰۲۴ آمریکا علیه بخش نفت و پتروشیمی ایران

آثار و راه‌های مقابله با آن

گروه موضوعی:	تولید و تجارت
نوع گزارش:	کارشناسی
شناسه:	۱۴۰۳۱۰۳۵۲
تاریخ انتشار:	۱۴۰۳/۱۰/۲۲
تهیه و تدوین:	رضا سهرابی
مدیر مطالعه:	سیدحسین محفوظی موسوی
ناظر علمی:	محمد امینی‌رعیا

خلاصه مدیریتی

وزارت خزانهداری ایالات متحده آمریکا طی تصمیم مورخ ۱۱ اکتبر ۲۰۲۴، طبق آنچه در بیانیه مطبوعاتی خود تحت عنوان «پاسخ به حمله ۱ اکتبر ایران به رژیم صهیونیستی» عنوان کرده، تحریم‌های هدفمند مرتبط با بخش‌های نفت و پتروشیمی ایران را توسعه داده است. از آنجا که این تحریم «فروش نفت ایران» را مورد هدف قرار می‌دهد، بررسی جزئیات و آثار و شیوه مواجهه کشور با آن جهت اتخاذ تصمیمات متناسب به منظور «کاهش و خنثی کردن آثار آن» و همچنین «افزایش هزینه طرف مقابل جهت بازدارندگی در آینده» ضروری است. علاوه بر این باید توجه داشت که وضع چنین تحریمی، نشان از ورود آمریکا به حمایت مستقیم و رسمی از رژیم صهیونیستی در جنگ جاری با استفاده از «ابزار اقتصادی» دارد که از منظر خود حائز اهمیت محسوب می‌شود و نیازمند پاسخ متقابل است.

تصمیم وزارت خزانهداری آمریکا جهت توسعه تحریم‌ها علیه ایران، در یک کار مشترک با وزارت امور خارجه آمریکا و بر مبنای دستورات اجرایی «۱۳۹۰۲» و «۱۳۸۴۶» و همچنین روح پیش‌نویس قانون «توقف پناه دادن به نفت ایران» معروف به قانون «SHIP» اتخاذ شده است. بر این اساس، وزارت خزانهداری آمریکا متعاقب دستور اجرایی «۱۳۸۴۶» ۱۰ نهاد را در حوزه‌های قضایی مختلف تعیین و ۱۷ کشتی را ذیل «دارایی‌های مسدود شده» جهت اعمال تحریم، شناسایی کرده است. علت این امر مشارکت این نهادها و کشتی‌ها در حمل و نقل محصولات نفتی و پتروشیمی ایران در حمایت از «شرکت ملی نفت ایران» و شرکت پتروشیمی تریلیانس (Triliance) عنوان شده است.

در راستای کار مشترک دو وزارتخانه، وزارت امور خارجه آمریکا نیز ۶ نهاد را تعیین و ۶ کشتی را تحت عنوان «اموال مسدود شده» جهت اعمال تحریم، شناسایی کرده است. این اقدام نیز بر مبنای دستور اجرایی «۱۳۸۴۶» و به واسطه مشارکت آگاهانه این نهادها و کشتی‌ها در معاملات مربوط به خرید، تصاحب، فروش، حمل و نقل و یا بازاریابی نفت یا محصولات نفتی ایران انجام شده است.

در ادامه، وزارت خزانهداری آمریکا در روز ۱۹ دسامبر ۲۰۲۴ مجدداً تحریم‌های جدیدی علیه ۴ نهاد و ۳ کشتی فعال در تجارت نفت و پتروشیمی ایران وضع کرد. دلیل وضع تحریم‌های اخیر، نقش این نهادها و کشتی‌ها در افزایش درآمد جمهوری اسلامی ایران و به تبع آن، توسعه برنامه هسته‌ای ایران، توسعه و تکثیر موشک‌های بالستیک و تامین مالی گروه‌های نیابتی تروریستی مانند «حزب‌الله»، «حماس» و «حوثی‌ها» عنوان شد. همزمان با این اقدام، وزارت خارجه آمریکا نیز ۴ نهاد فعال در انتقال نفت ایران (در حوزه‌های قضایی مختلف) را شناسایی و به لیست مذکور اضافه کرد.

به عنوان نخستین اثر حقوقی اقدامات اخیر، «کلیه اموال و منافع در اموال این نهادهای تحریمی که در آمریکا و یا در مالکیت یا کنترل اشخاص آمریکایی (در هر کجای دنیا) باشند»، باید مسدود شده و به اداره کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا (اوفک) گزارش شوند. علاوه بر این، «اموال هر نهادی که مالکیت ۵۰ درصد یا بیشتر آن به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اشخاص تحریمی مذکور تعلق داشته باشد» نیز مشمول انسداد خواهد بود.

اثر ثانویه این دست اقدامات، با فراتر رفتن از اشخاص تحریمی موضوع تصمیم اخیر، «ایجاد هزینه برای سایر اشخاص» است. در این راستا، افرادی که در معاملات معینی با افراد و نهادهای تعیین شده شرکت کنند، ممکن است خود در معرض تحریم‌ها یا اقدامات اجرایی قرار گیرند. بنابراین دور زدن تحریم توسط اشخاص غیرآمریکایی نیز از نگاه قانون‌گذاران آمریکایی و ایده‌پردازان این دست تحریم‌ها نقض قوانین آمریکا به شمار می‌رود و برای شخصی که در تلاش برای دور زدن تحریم است، با تبعات سیاسی و تجاری مانند «ممنوعیت معاملات دلاری» یا «ممنوعیت از ورود به آمریکا» همراه خواهد بود.

متعاقب این تصمیم، هر موسسه مالی خارجی که آگاهانه معامله مهمی را برای هر یک از نهادهای تعیین شده تسهیل کند نیز ممکن است مشمول تحریم‌های ایالات متحده شود. بنابراین به عنوان دیگر اثر مهم این تحریم‌ها، معاملات و نقل و انتقالات مالی دلاری و حتی غیردلاری نهادهای تحریم‌شده مرتبط با ایران ممکن است با مشکل روبرو شود. افزایش چنین ریسکی باعث می‌شود موسسات مالی بین‌المللی که حاضر به همکاری با نهادهای تحریمی باشند محدودتر شوند و از این منظر ممکن است چالش‌هایی برای شرکت‌های موضوع تحریم اخیر ایجاد شود.

با این حال، سوابق امر نشان می‌دهد تبعیت از اینگونه تحریم‌ها، آنطور که مدنظر طرف آمریکایی است، انجام نمی‌گیرد. در حال حاضر نفتکش‌های متعددی وجود دارند که از مدت‌ها پیش در لیست تحریمی آمریکا (SDN list) قرار دارند اما همچنان برای انتقال نفت خام به چین (به عنوان بزرگترین خریدار نفت ایران) مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما در هر صورت، بالا رفتن ریسک همکاری با نفتکش‌های تحریمی باعث می‌شود ثبت اینگونه کشتی‌ها در کشورهای دیگر به دشواری انجام شود و در نتیجه، هزینه فروش نفت برای ایران افزایش و یا حجم فروش کاهش یابد. چنین شرایطی می‌تواند منجر به جهش مجدد نرخ ارز در کشور شود.

بررسی‌ها نشان می‌دهد این اقدامات همزمان با زمزمه فعال‌سازی مکانیزم ماشه توسط کشورهای غربی و در راستای سیاست فشار حداکثری برای در تنگنا قرار دادن جمهوری اسلامی ایران و افزایش قدرت چانه‌زنی طرف غربی در مذاکرات احتمالی پیش‌رو اتخاذ شده است.

با این حال، اگرچه اجرایی شدن تحریم‌های اخیر مانند سایر مقررات تحریمی، چالش‌های اقتصادی، حقوقی و سیاسی متعددی را برای جمهوری اسلامی ایران به همراه خواهد داشت، اما باید توجه داشت که ظرفیت مقابله با این دست تهدیدات در ایران وجود دارد و باید با اقدام متناسب و به موقع، آثار تحریم‌های اخیر را به حداقل رساند.

در همین راستا، کاهش و خنثی کردن اثر تحریم‌های مرتبط با شرکت‌های نفتی و نفتکش‌ها و همچنین افزایش هزینه طرف مقابل جهت بازدارندگی در آینده، نیازمند اقدامات زیر است:

- توسعه همکاری‌ها و تعاملات عملیاتی با کشور چین به منظور ایجاد زیرساخت‌های مشترک تجاری؛
- افزایش کمیت ناوگان دریایی و تنوع‌بخشی مستمر به نفتکش‌های مرتبط با فرآیند انتقال نفت ایران؛
- استفاده و حمایت از شرکت‌ها و نفتکش‌های تحریمی در سایر اقدامات و فعالیت‌های مرتبط؛
- اقدام تحریمی متقابل علیه کشتی‌های آمریکایی و لیست کردن آن‌ها ذیل یک قانون بسترساز؛
- تدابیر بلندمدت برای ایجاد راه‌های جایگزین در انتقال انرژی از ایران و غرب آسیا به کشورهای مقصد؛
- پیگیری حقوقی موضوع از طریق مراجع بین‌المللی و استفاده از ظرفیت‌های موجود در این زمینه؛
- بسترسازی قانونی برای افزایش ریسک و هزینه‌های اقتصادی رژیم صهیونیستی در واردات مواد اولیه^۱.

^۱ با توجه به هدف اعمال تحریم جدید آمریکا علیه نفتکش‌های ایرانی که «پاسخ به حمله ایران به رژیم صهیونیستی در عملیات وعده صادق ۲» عنوان شده بود، این اقدام دارای مبنا است.

فهرست مطالب

مقدمه	۶
فصل ۱. مبنای قانونی و نهادهای تحریم شده	۷
۱-۱- مبنای قانونی تحریم طبق نظام حقوقی آمریکا	۷
۲-۱- نهادهای تحریم شده ذیل مقرره‌های اخیر	۹
فصل ۲. آثار حقوقی تحریم‌های اخیر	۱۱
۱-۱-۲- انسداد اموال	۱۱
۲-۱-۲- جریمه اشخاص ثالث همکار با نهادهای تحریم شده	۱۱
۳-۱-۲- افزایش ریسک موسسات مالی برای همکاری با نهادهای تحریم شده	۱۲
فصل ۳. تاثیر عملی تحریم‌ها بر صادرات نفت ایران	۱۳
۱-۳- وضعیت نفتکش‌های متعلق به ایران بعد از اعمال تحریم	۱۳
۲-۳- وضعیت نفتکش‌های خارجی همکار با ایران بعد از تحریم	۱۶
فصل ۴. راه‌های مقابله با تحریم شرکت‌های نفتی و نفتکش‌ها	۱۷
۱-۴- توسعه هماهنگی، همکاری‌ها و تعاملات عملیاتی با کشور مقصد	۱۷
۲-۴- افزایش تعداد ناوگان دریایی برای انتقال نفت ایران	۱۸
۳-۴- استفاده و حمایت از شرکت‌ها و نفتکش‌های تحریمی	۱۸
۴-۴- اقدام تحریمی متقابل علیه آمریکا و کشورهای همسو با تحریم	۱۹
۵-۴- اتخاذ تدابیر لازم به منظور ایجاد راه‌های جایگزین برای انتقال نفت خام	۲۰
۶-۴- پیگیری حقوقی موضوع در مراجع بین‌المللی	۲۰
۷-۴- طراحی راهبردی برای افزایش ریسک و هزینه‌های اقتصادی رژیم صهیونیستی	۲۳
فصل ۵. نتیجه‌گیری	۲۴
منابع	۲۵

مقدمه

وزارت خزانهداری ایالات متحده طی تصمیم مورخ ۱۱ اکتبر ۲۰۲۴، طبق آنچه در بیانیه مطبوعاتی خود^۲ منتشر کرده است، در پاسخ به حمله ۱ اکتبر ایران به رژیم صهیونیستی، تحریم‌های هدفمند مرتبط با بخش‌های نفت و پتروشیمی ایران را توسعه داده است.

دولت آمریکا با این اقدام، دستیابی به اهداف متعددی را دنبال می‌کند که مهم‌ترین آن‌ها، افزایش فشار بر جمهوری اسلامی ایران به منظور کاهش درآمدهای حاصل از فروش انرژی و در نتیجه آن، محدود کردن توانایی ایران برای حمله به شرکا و متحدان آمریکا و بی‌ثبات‌سازی منطقه عنوان شده است.

همچنین وزارت خزانهداری آمریکا در روز ۱۹ دسامبر ۲۰۲۴ تحریم‌های جدیدی را علیه ۴ نهاد و ۳ کشتی فعال در تجارت نفت و پتروشیمی ایران وضع کرد. دلیل وضع تحریم‌های اخیر، نقش این نهادها و کشتی‌ها در افزایش درآمد جمهوری اسلامی ایران و به تبع آن، توسعه برنامه هسته‌ای ایران، توسعه و تکثیر موشک‌های بالستیک و تامین مالی گروه‌های نیابتی تروریستی مانند «حزب‌الله»، «حماس» و «حوثی‌ها» عنوان شده است.

همزمان با این اقدام، وزارت خارجه دولت آمریکا نیز ۴ نهاد فعال در انتقال نفت ایران (در حوزه‌های قضایی مختلف) را شناسایی و به لیست مذکور اضافه کرده است.

این اقدامات علاوه بر اهداف بیان شده از سوی مقامات آمریکایی، اهداف مهم دیگری را نیز دنبال می‌کند. نخستین هدف استفاده ابزاری دولت بایدن از ابزار تحریم، در اواخر عمر دولت، برای نشان دادن حمایت بیش از پیش از رژیم صهیونیستی است. هدف دوم نیز ایجاد رضایت در میان برخی از اعضای کنگره آمریکا است که منتقد سیاست‌های نفتی آمریکا در قبال ایران در زمان بایدن بودند. با این حال، مهم‌تر از موارد فوق، به نظر می‌رسد این اقدامات همزمان با زمزمه فعال‌سازی مکانیزم ماشه توسط کشورهای غربی^۳ و در راستای سیاست فشار حداکثری برای در تنگنا قرار دادن جمهوری اسلامی ایران و افزایش قدرت چانه‌زنی طرف غربی در مذاکرات احتمالی پیش‌رو اتخاذ شده است. در ادامه، به مبنای قانونی تحریم اخیر، نهادهای تحریم شده و آثار این تحریم‌ها پرداخته خواهد شد.

^۲ Treasury Expands Targeted Sanctions on Iranian Petroleum and Petrochemical Sectors in Response to Attack on Israel, available at: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2644>

^۳ برای مطالعه بیشتر ر.ک. به یادداشت تحلیلی «از رویای برجام تا کابوس قطعنامه شورای حکام»، ۱۴۰۳/۹/۱۴، پایگاه تحلیلی مسیر اقتصاد:

فصل ۱. مبنای قانونی و نهادهای تحریم شده

در نظام حقوقی آمریکا، ساختار و سلسله مراتب قوانین به‌گونه‌ای است که قوانین تصویب‌شده توسط کنگره و دستورات اجرایی صادرشده توسط رئیس‌جمهور، هر یک نقش و جایگاه مشخصی در حاکمیت دارند. در این چهارچوب، قوانین کنگره به‌عنوان مقررات بالادستی و دستورات اجرایی در راستای اجرای این قوانین و تنظیم جزئیات بیشتر صادر می‌شوند.

به همین دلیل و برای شناخت بیشتر مبنای تحریم‌های اخیر، در فصل اول این گزارش به بررسی مبنای قانونی تحریم‌ها و نهادهای تحریم شده بر اساس نظام حقوقی آمریکا پرداخته خواهد شد.

۱-۱- مبنای قانونی تحریم طبق نظام حقوقی آمریکا

تصمیم‌های اخیر وزارت خزانه‌داری، در یک کار مشترک با وزارت امور خارجه آمریکا و بر مبنای دستورات اجرایی «۱۳۹۰۲» و «۱۳۸۴۶» و همچنین، روح پیش‌نویس قانون «توقف پناه دادن به نفت ایران» معروف به «قانون SHIP»^۴ اتخاذ شده است.

«قانون SHIP» اگرچه هنوز تصویب مجلس سنا را به عنوان یک قانون مستقل کسب نکرده است، اما با توجه به اینکه متن آن در قالب قانون «ایجاد اعتبارات تکمیلی اضطراری برای سال مالی منتهی به ۳۰ سپتامبر ۲۰۲۴»^۵ در کنار دیگر قوانین تصویب شد و برای اجرای مفاد آن اعتبار اضطراری در نظر گرفته شد، به هدف و مفاد آن در اجرای تصمیم اخیر وزارت خزانه‌داری توجه شده است.

⁴ Stop Harboring Iranian Petroleum Act (SHIP Act), available at: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/1829/all-actions>

⁵ Making emergency supplemental appropriations for the fiscal year ending September 30, 2024, and for other purposes, available at: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/815/text>

- قانون پاسخگو نمودن رهبران ایران، مصوب ۲۰۲۴؛

- قانون اعتبارات تکمیلی مربوط به امنیت هند و اقیانوسیه، مصوب ۲۰۲۴؛

- قانون تحریم‌های انرژی ایران و چین، مصوب ۲۰۲۳؛

- قانون اعتبارات تکمیلی امنیت اسرائیل، مصوب ۲۰۲۴؛

- قانون مهسا؛

- قانون پاسخگویی امنیتی و حقوق بشر مهسا امینی؛

- قانون اعتبارات تکمیلی امنیت اوکراین، مصوب ۲۰۲۴

از جمله مواردی هستند که در «قانون ایجاد اعتبارات تکمیلی اضطراری» به آنها اشاره شده است.

به موجب «قانون SHIP»، دولت آمریکا مجاز است علیه اشخاص خارجی که در تجارت نفت و فرآورده‌های نفتی از مبدا ایران فعالیت می‌کنند، تحریم‌هایی را اعمال کند.^۶

دستور اجرایی «۱۳۹۰۲» نیز اختیارات مشابهی را برای شناسایی و اعمال تحریم‌ها بر بخش‌های کلیدی اقتصاد ایران فراهم می‌کند تا منابع مالی دولت ایران را که ممکن است برای تأمین مالی و حمایت از برنامه هسته‌ای، توسعه موشکی، تروریسم و شبکه‌های نیابتی تروریست‌ها در منطقه استفاده شود، با مانع مواجه کند. بر اساس این مقرر، وزارت خزانه‌داری آمریکا می‌تواند هر فرد فعال در بخش‌های ساخت‌وساز، معدن، تولید، منسوجات، بخش مالی و هر بخش دیگری از اقتصاد ایران را شناسایی و تحریم کند.

دستور اجرایی «۱۳۸۴۶» نیز پس از خروج آمریکا از برجام و با هدف بازگرداندن مقررات دستورات اجرایی لغو شده در زمان برجام از جمله دستورات اجرایی ۱۳۵۷۴ (۲۰۱۱)، ۱۳۵۹۰ (۲۰۱۱)، ۱۳۶۲۲ (۲۰۱۲) و ۱۳۶۴۵ (۲۰۱۳) توسط رئیس‌جمهور وقت آمریکا صادر شد. بخشی از این دستور اجرایی به اعمال تحریم بر اشخاص همکار با شرکت ملی نفت ایران، شرکت بازرگانی نفت ایران و بانک مرکزی ایران اشاره دارد.

طی تصمیم مورخ ۱۱ اکتبر ۲۰۲۴، اوفک، در راستای اجرای مقررات یاد شده، ۱۰ نهاد را در حوزه‌های قضایی (Jurisdictions) مختلف^۷ تعیین و ۱۷ کشتی را ذیل «دارایی‌های مسدود شده» شناسایی کرده است. علت این امر مشارکت آن‌ها در حمل و نقل محصولات نفتی و پتروشیمی ایران در حمایت از «شرکت ملی نفت ایران» (NIOC) و شرکت پتروشیمی تریلیانس (Triliance) عنوان شده است.^۸

در راستای کار مشترک دو وزارتخانه، وزارت امور خارجه آمریکا نیز ۶ نهاد را تعیین و ۶ کشتی را تحت عنوان «اموال مسدود شده» شناسایی کرده است. این اقدام بر مبنای **دستور اجرایی «۱۳۸۴۶»** و به واسطه مشارکت

^۶ به عنوان بخشی از بسته تخصیص اعتبارات اضطراری که در آوریل ۲۰۲۴ تصویب شد (P.L. 118-50)، کنگره دو اقدام تحریمی مرتبط با نفت ایران را اجرایی کرد: ۱. قانون توقف پناه دادن به نفت ایران (SHIP) (بخش J) که رئیس‌جمهور را موظف می‌کند تحریم‌هایی را بر افراد خارجی که در فعالیت‌های مرتبط با نفت ایران شرکت دارند، از جمله پالایشگاه‌ها و صاحبان یا اپراتورهای بنادر خارجی، اعمال کند و همچنین مدیر اداره اطلاعات انرژی را موظف می‌کند که گزارش‌های سالانه‌ای درباره صادرات نفت ایران ارائه دهد. ۲. قانون تحریم‌های انرژی ایران و چین ۲۰۲۳ (بخش S) که قانون مجوز دفاع ملی سال مالی ۲۰۱۲ (NDAA) را اصلاح می‌کند تا مشخص کند که «معاملات مالی مهم» شامل مواردی می‌شود که توسط مؤسسات مالی چینی و مرتبط با صادرات نفت ایران انجام می‌شود و رئیس‌جمهور را موظف می‌کند که هر سال تا سال ۲۰۲۹ تعیین کند که آیا هیچ‌یک از مؤسسات مالی چینی در فعالیت‌های تحریم‌پذیر شرکت کرده‌اند یا خیر. برای مطالعه بیشتر ر.ک. به: تاثیر تحریم‌های آمریکا بر صادرات نفت ایران به چین چیست؟ (۱۴۰۳/۰۲/۲۸)، اکو ایران.

^۷ منظور کشورهای مختلف است و علت آن تابعیت کشتی‌هاست که به علت دور زدن تحریم‌ها متفاوت است.

^۸ شرکت ملی نفت ایران در سال ۲۰۲۰ به واسطه حمایت مالی از نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و به موجب دستور اجرایی ضد تروریستی شماره ۱۳۲۲۴ در لیست تحریم قرار گرفته است. شرکت پتروشیمی تیبیا پارسیان کیش یا شرکت پتروشیمی تریلیانس نیز یک شرکت ایرانی است که شعبی در چین، امارات، هنگ کنگ و آلمان دارد. در سال ۲۰۱۹ این شرکت، به عنوان یکی از شرکت‌های پوششی برای فروش نفت و محصولات پتروشیمی ایران، میلیون‌ها دلار پرداختی به شرکت نفت ایران در ازای محصولات پتروشیمی، نفت خام و بنزین و ارسال آن‌ها به امارات و چین داشته است. خزانه‌داری آمریکا شرکت تریلیانس و مدیرعامل آن، علی بایندریان را در سال ۲۰۲۰ در فهرست تحریم‌ها قرار داد.

آگاهانه این نهادها و کشتی‌ها در معاملات مربوط به خرید، تصاحب، فروش، حمل‌ونقل یا بازاریابی نفت یا محصولات نفتی از ایران انجام شده است.

همچنین به موجب تصمیم ۱۹ دسامبر، وزارت خزانهداری آمریکا ۴ شرکت و ۳ کشتی مرتبط با فروش نفت ایران را تحریم کرده است و همراستا با این تصمیم، وزارت خارجه آمریکا نیز ۴ شرکت و ۶ کشتی مرتبط با نفت ایران را مورد تحریم قرار داده است. بنابراین، در مجموع ۸ شرکت و ۹ کشتی مرتبط با ایران در تصمیم اخیر وزارت خزانهداری، مشترکاً با وزارت خارجه آمریکا، مورد تحریم قرار گرفته‌اند.

شرکت‌های تحریمی اخیر در کشورهای نظیر جزایر مارشال، هند، سورینام، سیشل، هنگ کنگ چین، یونان و لیبریا به ثبت رسیده‌اند.

۱-۲- نهادهای تحریم شده ذیل مقرره‌های اخیر

مجموعاً، نهادها و کشتی‌های لیست شده ذیل مقرره‌های اخیر وزارت خزانهداری و وزارت خارجه آمریکا به شرح زیر است:

جدول ۱. نهادها و کشتی‌های تحریمی ذیل مقررات ۱۱ اکتبر و ۱۹ دسامبر اوفک

کد IMO کشتی	نام کشتی	حوزه قضایی	نهادها	
۹۲۸۹۴۹۱	BENDIGO	امارات	Max Maritime Solutions FZE	۱
۹۳۰۴۶۵۵	CARNATIC	امارات		
۹۲۹۷۳۱۹	SALVIA	امارات		
۹۱۷۴۲۲۰	LUNA PRIME	هنگ کنگ	Cathay Harvest Marine Ltd	۲
۹۲۲۱۶۷۱	ELZA	لیبریا	Elza Shipping SA	۳
		امارات	Jazira Das International Oil Products	۴
۹۳۷۹۷۰۳	GOODWIN	امارات	Harry Victor Ship Management	۵
۹۳۵۴۵۲۱	ANHONA	امارات		
۹۲۸۸۰۹۵	WEN YAO	امارات		
۹۲۲۴۲۷۱	SPIRIT OF CASPER	جزایر مارشال	Rita Shipping Inc	۶
۹۲۹۲۲۲۸	CRYSTAL ROSE	چین	Derecttor Company Limited	۷
۹۲۴۰۵۱۲	CARINA	چین		
۹۲۰۸۲۱۵	DIMITRA II	مالزی	Delnaz Ship Management Sdn Bhd	۸
۹۲۴۷۳۹۰	TYCHE I	مالزی		
۹۳۰۸۷۷۸	SATINA	مالزی		
۹۲۵۱۸۱۰	CROSS OCEAN	مالزی		

۹۲۸۰۸۷۳	AVENTUS I	پاناما	Diamante Tankers Incorporated	۹
۹۲۵۹۳۶۷	DAVINA	جزایر مارشال	Davina Shipping Inc	۱۰
۹۲۶۲۱۶۸	BERG 1	سورینام	Strong Roots Provider NV	۱۱
۹۲۰۳۲۶۵	VORAS	سورینام	Glazing Future Management NV	۱۲
		سورینام	Engen Management NV	۱۳
۹۱۹۷۸۴۴	HORNET	هند	Gabbaro Ship Services PVT LTD	۱۴
۹۲۴۲۱۱۸	SHANAYE QUEEN	مالزی	Alya Marine Sendirian Berhad	۱۵
۹۰۷۰۰۷۲	CAROL	مالزی		
۹۲۲۴۲۹۵	OCTANS	هنگ کنگ	Celia Armas Ltd	۱۶
۹۲۵۱۹۵۱	MS ENOLA	جزایر مارشال	Journey Investment Company	۱۷
۹۲۴۶۲۸۱	MS ANGIA (متصدی)	لیبریا و یونان	Rose Shipping Limited	۱۸
۹۳۰۲۰۲۳	MS MELENIA			
۹۲۴۶۲۸۱	MS ANGIA (مالک ثبت شده)	جزایر مارشال	Passada Maritime Limited	۱۹
		هنگ کنگ	Master Joint Co., Limited	۲۰
۹۲۴۶۲۷۹	AVITAL	سیشل	Shiny Sails Shipping Ltd	۲۱
		هند	Atlantic Navigation OPC Private Limited	۲۲
۹۲۶۲۱۵۶	VIGOR	سورینام	Galaxy Management NV	۲۳
۹۳۱۶۷۰۱	PROGRESS V	هنگ کنگ	Brecalin Hong Kong Co Ltd	۲۴
۹۲۶۴۸۹۳	SCORPIUS			
۹۳۱۳۱۴۹	TASCA			
۹۴۱۸۰۷۸	ELIZA II			

فصل ۲. آثار حقوقی تحریم‌های اخیر

در این بخش آثار حقوقی تحریم‌های اخیر آمریکا علیه بخش نفت و پتروشیمی ایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱- تحریم‌های یازده اکتبر ۲۰۲۴

وزارت خزانه‌داری آمریکا در مقررات تحریمی خود، با توجه به ابزارهای نظارتی که در اختیار دارد، ضمن اعلام ممنوعیت‌های مرتبط با هر مقرر، به پایش مستمر نهادهای داخلی و خارجی برای اطمینان از اجرای حداکثری مقررات خود می‌پردازد. نظارت مستمر و وابستگی نهادهای آمریکایی و بسیاری از نهادهای غیرآمریکایی به ادامه فعالیت در چرخه دلاری، دست خزانه‌داری را برای اتخاذ اقدامات حقوقی سرزمینی و فراسرزمینی با تبعات اقتصادی باز گذاشته است.

در همین راستا، تحریم‌های اخیر آثار حقوقی متعددی را با خود به همراه دارد که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها یعنی «انسداد اموال»، «جریمه اشخاص ثالث» و «افزایش ریسک موسسات مالی» پرداخته خواهد شد.

همچنین، به دنبال تحریم‌های ۱۱ اکتبر ۲۰۲۴، اوفک در تاریخ ۳۱ اکتبر ۲۰۲۴ دستورالعمل‌های تحریمی برای صنعت دریایی را منتشر کرده است تا به شناسایی الگوهای جدید یا رایج فرار از تحریم‌ها و اجرای بهترین شیوه‌ها برای ترویج پایبندی کشورها به تحریم کمک کند.^۹

۲-۱-۱- انسداد اموال

به عنوان نخستین اثر حقوقی اقدام اخیر، کلیه «اموال» و «منافع در اموال» این نهادهای تحریمی که در آمریکا و یا در مالکیت یا کنترل اشخاص آمریکایی (در هر کجای دنیا) باشند باید مسدود شده و به اوفک گزارش شوند. علاوه بر این، اموال هر نهادی که مالکیت ۵۰ درصد یا بیشتر آن به طور مستقیم یا غیر مستقیم به اشخاص تحریمی مذکور تعلق داشته باشد نیز مشمول انسداد خواهد بود.

۲-۱-۲- جریمه اشخاص ثالث همکار با نهادهای تحریم شده

اثر ثانویه این دست اقدامات، با فراتر رفتن از اشخاص تحریمی موضوع تصمیم اخیر وزارت خزانه‌داری، ایجاد هزینه برای سایر اشخاص است. در این راستا، افرادی که در معاملات معینی با افراد و نهادهای تعیین شده شرکت کنند، ممکن است خود در معرض تحریم‌ها یا اقدامات اجرایی قرار گیرند. بنابراین دور زدن تحریم

^۹ <https://ofac.treasury.gov/media/933556/download?inline>

توسط اشخاص غیرآمریکایی نیز از نگاه قانون‌گذاران آمریکایی و ایده‌پردازان این دست تحریم‌ها نقض قوانین آمریکا به شمار می‌رود و برای شخصی که در تلاش برای دور زدن تحریم است با تبعات سیاسی و تجاری مانند ممنوعیت معاملات دلاری یا ممنوعیت از ورود به آمریکا و... همراه خواهد بود.

۲-۱-۳- افزایش ریسک موسسات مالی برای همکاری با نهادهای تحریم شده

متعاقب این تصمیم، هر موسسه مالی خارجی که آگاهانه معامله مهمی^{۱۰} را برای هر یک از نهادهای تعیین شده تسهیل کند نیز ممکن است مشمول تحریم‌های ایالات متحده شود. بنابراین به عنوان دیگر اثر مهم این تحریم‌ها، معاملات و نقل و انتقالات مالی دلاری و حتی غیردلاری نهادهای تحریم‌شده مرتبط با ایران ممکن است با مشکل روبرو شود. زیرا چنانچه تعامل مالی این اشخاص یا نهادها به واسطه موسسات مالی خارجی دارای فعالیت دلاری باشد، این موسسات ممکن است با استناد به تلاش برای دور زدن تحریم، مشمول مجازات‌های دولت آمریکا شوند.

بنابراین، افزایش چنین ریسکی باعث می‌شود از تعداد موسسات مالی بین‌المللی که حاضر به همکاری با این نهادها باشند کاسته شود و از این منظر ممکن است چالش‌هایی برای شرکت‌های موضوع تحریم اخیر به وجود بیاید.

۲-۲- تحریم‌های نوزده دسامبر ۲۰۲۴

۲-۲-۱- مجازات مدنی یا کیفری اشخاص نقض کننده

به موجب این تحریم، علاوه بر انسداد اموال و منافع در اموال اشخاص و نهادهای شناسایی شده، هرگونه معامله‌ای که توسط اشخاص آمریکایی و یا در آمریکا انجام شود و مشمول اموال یا منافع در اموال اشخاص تحریمی معین شده باشد، ممنوع است و اشخاص آمریکایی ممکن است به واسطه نقض دستور اجرایی ۱۳۹۰۲ با مجازات مدنی یا کیفری روبرو شوند.

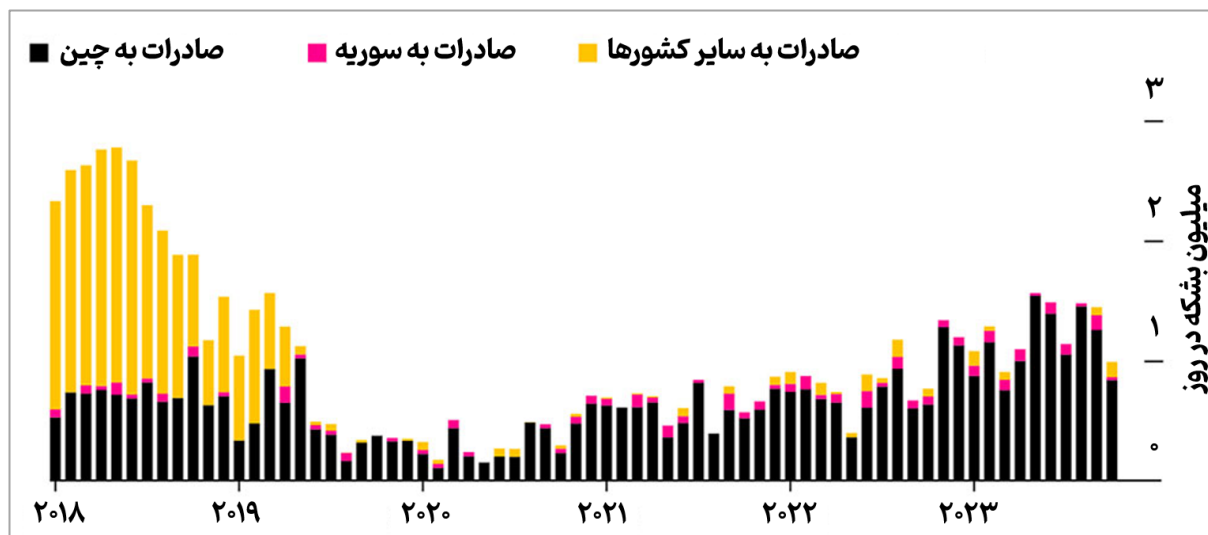
۲-۲-۲- اثر فراسرزمینی

علاوه بر این، اشخاص غیر آمریکایی از ایجاد توطئه برای وادار کردن اشخاص آمریکایی به نقض خواسته یا ناخواسته تحریم‌ها ممنوع شده‌اند. اشخاصی که در معاملات ممنوعه شرکت کنند، ممکن است خود با خطر تحریم شدن و قرار گرفتن در لیست SDN روبرو شوند.

^{۱۰} در خصوص تعریف معامله مهم ر.ک. به:

فصل ۳. تأثیر عملی تحریم‌ها بر صادرات نفت ایران

گزارش‌ها حاکی از آن است که طی سال‌های اخیر نسبت «صادرات نفت ایران به چین» به «کل صادرات نفت ایران» در بالاترین میزان خود بوده است.^{۱۱}

نمودار ۱. میزان صادرات گزارش شده نفت ایران

افزایش واردات نفت ایران توسط چین ممکن است نشان‌دهنده این باشد که خریداران مستقر در چین به این نتیجه رسیده‌اند که منافع اقتصادی ادامه خرید نفت ایران از ریسک تحریم‌های احتمالی آمریکا بیشتر است و این تصمیم می‌تواند به دلایل مختلفی باشد.

نفت ایران معمولاً با قیمتی کمتر از قیمت‌های بازار فروخته می‌شود تا ریسک ناشی از احتمال تحریم شدن برای مشتری‌های نفت ایران را توجیه‌پذیر کند. بیشتر خریداران نفت ایران در چین، پالایشگاه‌های کوچک و نیمه‌مستقلی هستند که به «تی‌پات»^{۱۲} معروف‌اند. این پالایشگاه‌ها، هم به دشواری مورد شناسایی قرار می‌گیرند و هم در معرض سیستم مالی آمریکا قرار ندارند و همین امر تأثیر تحریم‌های آمریکا را محدود می‌کند.^{۱۳}

۳-۱- وضعیت نفتکش‌های متعلق به ایران بعد از اعمال تحریم

همانطور که پیش‌تر مورد اشاره قرار گرفت^{۱۴}، از جمله اهداف مهم این دست اقدامات تحریمی، ایجاد محدودیت بیشتر بر واردات نفت ایران توسط چین است. با این حال، سوابق امر نشان می‌دهد تبعیت از این تحریم‌ها

^{۱۱} China's Imports of Iranian Oil Rise as U.S. Eyes Sanctions, chinaglobalsouth, cited by Bloomberg, available at: <https://chinaglobalsouth.com/dev/2023/11/13/chinas-imports-of-iranian-oil-rise-as-u-s-eyes-sanctions/>

^{۱۲} Teapot refinery

^{۱۳} تأثیر تحریم‌های آمریکا بر صادرات نفت ایران به چین چیست؟ (۱۴۰۳)، اکو ایران.

^{۱۴} ر.ک. به پانویس شماره ۴.

آن‌طور که مد نظر طرف آمریکایی است انجام نمی‌گیرد. در این راستا می‌توان از نفتکش‌هایی نام برد که از مدت‌ها پیش به موجب دیگر قوانین و مقررات تحریمی در لیست «SDN» آمریکا قرار گرفته‌اند اما همچنان برای انتقال نفت خام به چین مورد استفاده قرار می‌گیرند. نفتکش «آرتاویل» نمونه‌ای از موارد یاد شده است. این نفتکش به واسطه ارتباط با دولت ایران از طریق شرکت ملی نفتکش، از سال ۲۰۱۸ وارد لیست تحریمی «SDN» شده است و با توجه به اینکه تحریم‌های ثانویه نیز بر روی آن اعمال می‌شود، همکاری با این نفتکش، از جمله ارائه خدمات به آن، ممکن است زمینه‌ساز تحریم طرف‌های ثالث شود. طی سال‌های اخیر بارها اسم و تابعیت این کشتی تغییر پیدا کرده است. همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است، این کشتی تاکنون تابعیت کشورهای مختلفی از جمله مالت، توآلو و تانزانیا و همچنین نام‌های «آبادان»، «آلفا»، و «شونا» را دارا بوده است.

جدول ۲. مشخصات نفتکش «آرتاویل» در سایت «vessel finder»

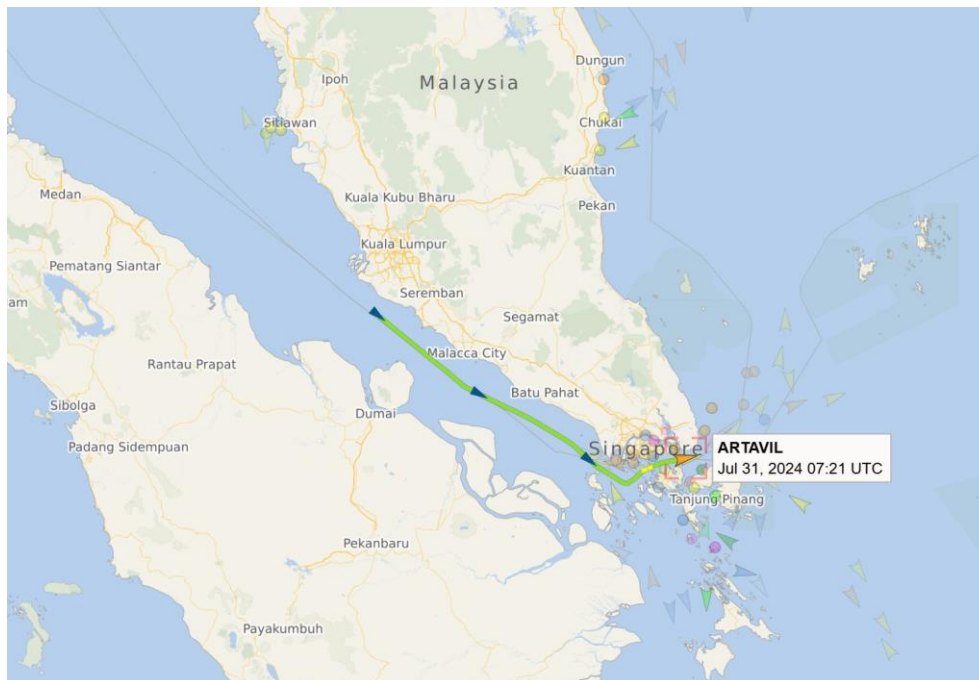
Type:	Vessel	List:	SDN	
Vessel Name:	ARTAVIL	Program:	IRAN	
Call Sign:	T2EU4	Vessel Flag:	Iran	
Tonnage:	99144	Vessel Type:	Crude/Oil Products Tanker	
Gross Registered Tonnage:	56068	Vessel Owner:		
		Remarks:	(Linked To: NATIONAL IRANIAN TANKER COMPANY)	
Identifications:				
Type	ID#	Country	Issue Date	Expire Date
Vessel Registration Identification	IMO 9187629			
MMSI	572469210			
Former Vessel Flag	Malta			
Former Vessel Flag	Tuvalu			
Former Vessel Flag	None Identified			
Former Vessel Flag	Tanzania			
Additional Sanctions Information -	Subject to Secondary Sanctions			
Aliases:				
Type	Category	Name		
f.k.a.	strong	ABADAN		
f.k.a.	weak	ALPHA		
f.k.a.	strong	SHONA		

با وجود تحریم ثانویه آمریکا و قرار داشتن این نفتکش در لیست SDN وزارت خزانهداری، طبق اطلاعات جمع‌آوری شده از وبسایت «vessel finder»^{۱۵}، آرتاویل در حدود سه ماه گذشته، در تنگه مالاکا در حال عزیمت به سمت بندر «ژوشان»^{۱۶} چین رویت شده است.

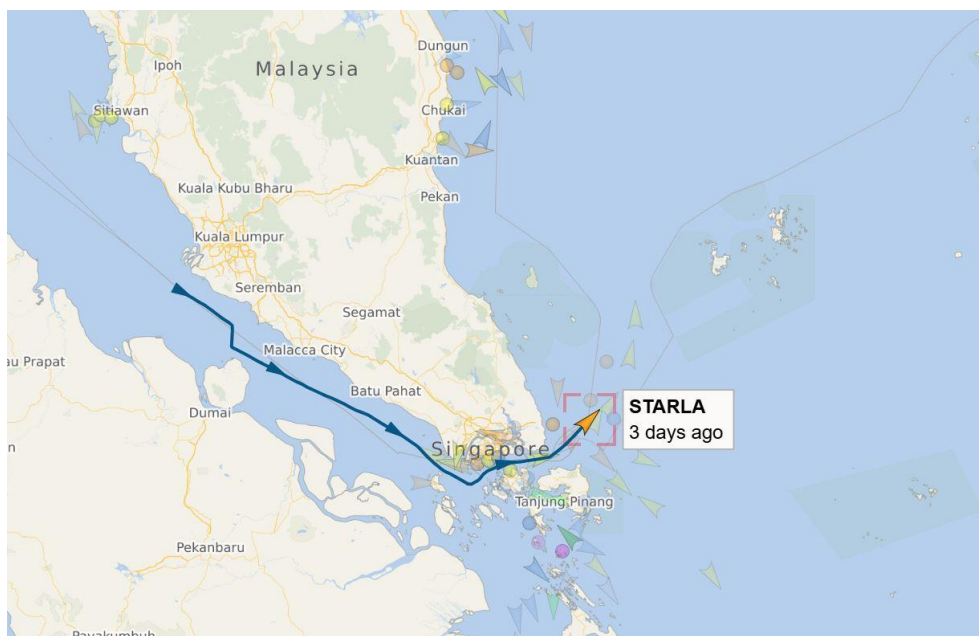
¹⁵ Vesselfinder.com

¹⁶ Port of Ningbo-Zhoushan

این اتفاق محدود به نفتکش «آرتاویل» نیست. در بررسی موردی انجام شده، نفتکش‌های تحریمی متعددی از جمله، «استارلا»^{۱۷}، «آرگو»^{۱۸}، «دور»^{۱۹} و... که از وضعیت مشابهی برخوردار بودند در مسیر حرکت به سمت بندرهای مختلف چین رویت شده‌اند.

شکل ۱. نفتکش «آرتاویل» در مسیر حرکت به سمت بندر «ژوشان» چین

شکل ۲. نفتکش «استارلا» در حال پیشروی در آب به سمت بندر چین

¹⁷ <https://www.vesselfinder.com/vessels/details/9569621>

¹⁸ <https://www.vesselfinder.com/vessels/details/9187667>

¹⁹ <https://www.vesselfinder.com/vessels/details/9357717>

بنابراین به نظر می‌رسد آنچه بعد از اعمال تحریم‌ها در عمل اتفاق می‌افتد بالا رفتن ریسک فعالیت برای کشتی‌های تحریمی است. در نتیجه این اتفاق، ریسک هرگونه ارتباط با نفتکش‌های تحریمی نیز بالا می‌رود و کشورها از ارائه خدمات به این نفتکش‌ها خودداری می‌کنند.

متعاقب این موارد، ثبت کشتی در کشورهای دیگر به دشواری صورت می‌گیرد و بر همین اساس، عمده نفتکش‌های مرتبط با ایران که با پرچم و تابعیت دیگر کشورها فعالیت می‌کنند، پس از اعمال تحریم‌ها، ضمن پذیرش ریسک توقیف و عدم ارائه خدمات، ذیل پرچم جمهوری اسلامی ایران به فعالیت خود ادامه می‌دهند. به عنوان نمونه می‌توان به نفتکش «سینوپا» اشاره کرد که پس از تغییر نام و تابعیت‌های متعدد، در نهایت پس از اعمال تحریم‌ها، ذیل پرچم ایران به فعالیت خود ادامه می‌دهد.

جدول ۳. تاریخچه تغییر نام و پرچم نفتکش ایرانی «سینوپا»

ردیف	سال	پرچم	نام کشتی
۱	۲۰۰۸	مالت	SUSANGIRD
۲	۲۰۱۲	تانزانیا	DAISY
۳	۲۰۱۳	تانزانیا	SUPERIOR
۴	۲۰۱۴	تانزانیا	SINOPA
۵	۲۰۱۶	پاناما	SINOPA
۶	۲۰۱۹	ایران	SINOPA

۳-۲- وضعیت نفتکش‌های خارجی همکار با ایران بعد از تحریم

ایران دارای ناوگانی متشکل از بیش از ۱۸۰ کشتی خارجی - متمایز اما مکمل ناوگان شرکت ملی نفتکش ایران - است که اجازه ردیابی و بررسی دقیق نمی‌دهند و تحریم‌های ایالات متحده را نادیده می‌گیرند و حمل میلیون‌ها بشکه نفت را بدون توجه به فشارهای امریکا دنبال می‌کنند. این کشتی‌ها علاوه بر ۷۵ نفتکشی که در مالکیت شرکت ملی نفتکش است، حمل و صادرات نفت ایران را در بازار خاکستری و غیررسمی انجام می‌دهند.^{۲۰}

این شرکت‌ها و کشتی‌های غیرایرانی که ممکن است مرادفات متعددی با دیگر نقاط دنیا نیز داشته باشند، آسیب‌پذیری بالاتری در مواجهه با تحریم دارند، زیرا منافع بیشتری برای از دست دادن در اختیار دارند. بر همین اساس، ممکن است در صورت تحریم، با خطر خارج شدن از چرخه فعالیت تجاری نیز روبرو شوند.

^{۲۰} «ناوگان ارواح» ایران کابوس امریکا (۱۴۰۱)، موسسه فرهنگی مطبوعاتی ایران، قابل مشاهده در:

فصل ۴. راه‌های مقابله با تحریم شرکت‌های نفتی و نفتکش‌ها

اگرچه اجرایی شدن تحریم‌های اخیر، مانند سایر مقررات تحریمی، چالش‌های اقتصادی، حقوقی و سیاسی متعددی را برای جمهوری اسلامی ایران به همراه خواهد داشت، اما باید توجه داشت که ظرفیت مقابله با این دست تهدیدات در ایران وجود دارد و باید با اقدام متناسب، آثار تحریم‌های اخیر را به حداقل رساند.

این قبیل اقدامات را می‌توان در ساحت‌های مختلفی از جمله «پیشگیری از تحریم»، «جلوگیری از شناسایی اهداف تحریمی»، «ایجاد هزینه برای کشورهای مبدع و مجری تحریم» و «کاهش اثربخشی تحریم» طراحی و اجرا کرد. در ادامه به برخی از راهکارهای قابل اجرا اشاره خواهد شد.

۴-۱- توسعه هماهنگی، همکاری‌ها و تعاملات عملیاتی با کشور مقصد

طبق بررسی‌های انجام شده، اسامی و تابعیت در مورد هر کدام از کشتی‌ها و نفتکش‌های تحریم شده قابل تغییر است و این کشتی‌ها می‌توانند با اسم و تابعیت جدید به چرخه فعالیت بازگردند اما شماره آی‌ام‌او (IMO) که توسط سازمان بین‌المللی دریانوردی به کشتی‌ها تعلق می‌گیرد و در جدول شماره ۱ نیز قابل مشاهده است، شماره‌ای ثابت و غیر قابل تغییر است. این شماره به بدنه کشتی برای کل طول عمر آن چسبیده می‌شود و صرف نظر از تغییر در نام، پرچم، یا مالکیت کشتی، باقی می‌ماند. نکته قابل تامل این است که دولت آمریکا علاوه بر اسامی و تابعیت کشتی‌ها، شماره آی‌ام‌او آن‌ها را نیز در فرآیند ایجاد تحریم لحاظ کرده است و این، فعالیت مجدد کشتی‌های مذکور را تا حدودی دشوار می‌سازد.

در نتیجه می‌توان گفت این اقدام طرف آمریکایی در حداقلی‌ترین حالت خود، هزینه کار با این کشتی‌ها را برای طرف ایرانی و همچنین هزینه همکاری دیگر نهادها و موسسات خارجی با نهادهای تحریم شده را افزایش می‌دهد و با توجه به اینکه تمامی این هزینه‌ها در نهایت به شرکت‌ها یا نفتکش‌های تحریم شده تحمیل می‌شود، استفاده از این نفتکش‌ها، بدون مدیریت صحنه برای کاهش خطرات احتمالی از جمله توقیف و انسداد، به معنای افزایش هزینه فروش نفت و محصولات نفتی برای دولت ایران خواهد بود.

با این حال، چنانچه مبدأ و مقصد کشتی‌های مرتبط با ایران مشخص باشد و ضمن انجام هماهنگی‌های لازم با کشورهای مقصد از جمله چین، پهلوگیری کشتی‌های مرتبط با ایران در بنادر کوچک از قبل مشخص شده صورت بگیرد که به طور اختصاصی با ایران کار می‌کنند، اثر مد نظر دولت آمریکا از اعمال این تحریم‌ها محقق نخواهد شد. اما نباید از یاد برد که همواره احتمال توقیف این کشتی‌ها و مسدود کردن اموال آن در هر بندری وجود دارد.

۴-۲- افزایش تعداد ناوگان دریایی برای انتقال نفت ایران

از جمله اقدامات مثبتی که طی سال‌های گذشته به منظور افزایش میزان فروش نفت خام ایران انجام گرفت، افزودن بر تعداد ناوگان دریایی ایران برای انتقال نفت بود. این اقدام از یک سو امکان شناسایی و تحریم نفتکش‌ها را برای طرف آمریکایی سخت‌تر کرد و از سوی دیگر، هزینه شناسایی و تحریم برخی از نفتکش‌های موجود در این ناوگان دریایی عظیم را برای طرف ایرانی کاهش داد؛ با این توضیح که پس از افزایش تعداد این ناوگان، با شناسایی و تحریم برخی از این نفتکش‌ها، مانع غیرقابل جبرانی در فرآیند فروش نفت خام ایران ایجاد نشد.

در شرایط فعلی نیز در مواجهه با هر مورد تحریم، باید به ناوگان دریایی ایران افزوده شود و با **تنوع‌بخشی** مستمر به شرکت‌ها و نفتکش‌های مرتبط با ایران، اعم از موارد ایرانی و خارجی، همواره این مفهوم به طرف آمریکایی منتقل شود که تحریم نفتکش‌های انتقال‌دهنده نفت ایران به اهداف مدنظر خود نرسیده است.^{۲۱}

۴-۳- استفاده و حمایت از شرکت‌ها و نفتکش‌های تحریمی

اگر شرکت یا نفتکشی خارجی به علت همکاری با ایران به لیست تحریمی آمریکا وارد شد، چنانچه این شرکت به طور غیرمستقیم به شرکت‌های ایرانی تعلق ندارد، لازم است حمایت کافی از این شرکت یا نفتکش برای ادامه فعالیت و همکاری با ایران صورت گیرد و در این خصوص، راهکارهای متعددی، متناسب با شرایط هر مورد، از سوی طرف ایرانی طراحی شود.

این اقدامات که در راستای اطمینان‌بخشی به طرف‌های خارجی صورت می‌گیرد، می‌تواند در قالب اعطای برخی امتیازات و معافیت‌ها انجام شود. در نتیجه چنین عملکردی، شرکت‌های کوچک و متوسطی که فعالیت بین‌المللی قابل توجهی ندارند، نسبت به همکاری با طرف ایرانی خوشبین خواهند شد.

همچنین لازم است، همانطور که به درستی در حال اجراست، از نفتکش‌های تحریمی ذیل پرچم‌های مختلف از جمله جمهوری اسلامی ایران برای انتقال نفت ایران استفاده شود. این اقدام در کنار طراحی برنامه‌های همکاری میان طرف ایرانی و بنادر کوچک و متوسط در دیگر کشورها، تابوی ممنوعیت فعالیت کشتی‌های

^{۲۱} در شاخه جرم‌شناسی از علم حقوق، نظریه‌ای تحت عنوان «پنجره شکسته» مطرح شده است. این نظریه می‌گوید دیدن یک پنجره شکسته در یک خانه، کارخانه یا نظایر آن از دور و نزدیک، به شما این پیام را میدهد که در آن مکان اوضاع به سامان نیست و نظمی وجود ندارد و برای انجام کار خلاف و پنهانی مساعد است. این نظریه که می‌تواند در مواردی مشابه موضوع این نوشتار، یعنی تحریم، نیز کاربرد داشته باشد، در واقع بیان می‌کند که نظارت و نگهداری محیط‌های مختلف در یک وضعیت خوب ممکن است از تهدیدات بیشتر و همچنین از تشدید جرم‌های جدی‌تر جلوگیری کند. برای مطالعه بیشتر در باب نظریه مذکور، ر.ک. به:

تحریمی را خواهد شکست و در میان مدت، اثر برنامه‌های تحریمی طرف آمریکایی را بیش از پیش کاهش خواهد داد.

در همین راستا، اقدام اخیر بریتانیا در تحریم ناوگان روسیه نیز قابل توجه است. با اعمال بسته تحریمی جدید بریتانیا علیه نفتکش‌هایی که به انتقال نفت و محصولات نفتی روسیه می‌پردازند، تعداد شناورهای مرتبط با روسیه که تاکنون توسط بریتانیا تحریم شده‌اند به ۷۳ فروند می‌رسد.^{۲۲}

با توجه به اینکه این دست اقدامات تحریمی توسط دولت‌های غربی علیه روسیه نیز در حال اجراست و با در نظر گرفته این نکته که این کشتی‌ها با اعمال تحریم از فعالیت آزادانه در سایر کشورها محروم شوند، می‌توان به طرحی مشترک میان دو کشور ایران و روسیه رسید که به موجب آن از ناوگان ایران و روسیه به طور اشتراکی استفاده شود. با این اقدام حمایت لازم از نفتکش‌های تحریمی نیز به عمل آمده و جلوی از دور خارج شدن بسیاری از این شناورها گرفته خواهد شد.

۴-۴- اقدام تحریمی متقابل علیه آمریکا و کشورهای همسو با تحریم

اقدام تحریمی متقابل، عملی است که می‌تواند در دو ساحت مختلف اجرایی شود. این اقدام از یک سو با تدوین قوانین متناسب، علیه کشتی‌های آمریکایی و رژیم صهیونیستی قابلیت اجرا پیدا می‌کند؛ با این توضیح که در مقابل تحریم کشتی‌ها و نفتکش‌های ایرانی، باید کشتی‌ها و نفتکش‌های آمریکایی و نیز اسرائیلی (با توجه به اینکه مقرره اخیر در حمایت از رژیم اسرائیل صادر شده است)، به همان میزان و فارغ از کشور صاحب پرچم، شناسایی و در یک لیست تحریمی قرار داده شود. در اثر این تحریم‌ها می‌توان عبور کشتی‌های لیست شده از تنگه هرمز را ممنوع و کشتی و محموله آن را قابل توقیف اعلام کرد.

در ساحت دوم، می‌توان در اجرای تحریم‌های آمریکا برای دیگر کشورها هزینه ایجاد کرد. همانطور که پیش‌تر اشاره شد، همواره احتمال توقیف کشتی‌های تحریمی و مسدود کردن اموال آن در هر بندری وجود دارد. در همین راستا می‌توان با ایجاد بستر حقوقی لازم، کشورهای اجرا کننده قوانین تحریمی آمریکا را پاسخگو کرد و در قالب عمل متقابل، کشتی‌ها و محموله‌های مرتبط با کشورهای مذکور را نیز قابل توقیف اعلام کرد تا سایر کشورها به راحتی اقدام به توقیف کشتی‌های ایرانی نکنند.

²² <https://www.reuters.com/world/europe/britain-imposes-biggest-sanctions-package-russian-shadow-fleet-says-lammy-2024-11-25/>

۴-۵- اتخاذ تدابیر لازم به منظور ایجاد راه‌های جایگزین برای انتقال نفت خام

دولت چین از سال ۲۰۱۳ و با اعلام رسمی آغاز به کار ابرپروژه «ابتکار کمربند، راه»، اتصال کشورهای همجوار در آسیا به یکدیگر را به عنوان یکی از اولویت‌های ابتکار مذکور دنبال کرده است.

این اتصال که هم اتصالات جاده‌ای، ریلی و دریایی را شامل می‌شود و هم اتصال خطوط لوله برای تامین انرژی را در بر می‌گیرد، از این رو برای چین اهمیت دارد که چین به آن‌ها به چشم راه جایگزین خطوط دریایی نگاه می‌کند. در اثر اجرایی شدن این ابتکار، چنانچه به دنبال تقابل احتمالی چین و آمریکا، خطوط دریایی برای انتقال انرژی ناامن شود، چین می‌تواند با حفظ امنیت انرژی، مواد خام مورد نیاز خود را از طریق کشورهای آسیای میانه و غرب آسیا و به صورت زمینی تامین کند.

دولت ایران نیز باید با نگاه بلند مدت، نقش خود را در این زمین بازی پیدا کرده و به نحوی که منافع ملی ایران نیز به صورت حداکثری تامین شود، در عملی شدن آن سهیم شود. «خط لوله صلح» که بنا بود انرژی مورد نیاز پاکستان را تعریف کند و می‌توانست در پازل طراحی شده توسط طرف چینی قرار داشته باشد، به همین علت تاکنون با فشار طرف آمریکایی ناتمام مانده و پیشرفتی در سمت طرف پاکستانی دیده نمی‌شود.

علاوه بر پیگیری این خط لوله (برای انتقال گاز)، طراحی برنامه‌های چند جانبه با همراهی چین برای اتصال زمینی خطوط لوله نفت و گاز از طریق پاکستان، افغانستان یا کشورهای آسیای مرکزی نیز باید از سوی جمهوری اسلامی ایران در دستور کار قرار گیرد.

۴-۶- پیگیری حقوقی موضوع در مراجع بین‌المللی

سازمان بین‌المللی دریانوردی (IMO)^{۲۳} که از سال ۱۹۵۸ به عنوان یکی از موسسات تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد ایجاد شده است، از جمله معدود سازمان‌های بین‌المللی صلاحیت‌دار در موضوعات گوناگون دریایی شناخته می‌شود.

تاکنون بیش از پنجاه سند بین‌المللی اعم از کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های مربوطه در این سازمان مطرح و میان دولت‌های عضو به امضا رسیده است. از جمله موارد مذکور می‌توان به «کنوانسیون بین‌المللی ایمنی جان اشخاص در دریا» موسوم به «SOLAS»^{۲۴}، «کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها»

²³ International Maritime Organization

²⁴ International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1974, as amended;

موسوم به «MARPOL»^{۲۵} و «کنوانسیون مقابله با اعمال غیرقانونی علیه ایمنی دریانوردی» موسوم به «SUA»^{۲۶} اشاره کرد.

کنوانسیون «SUA» در خصوص مقابله با اعمال غیرقانونی علیه ایمنی دریانوردی از جمله مواردی است که با توجه به عضویت هر دو کشور ایران و آمریکا در آن، به طور بالقوه شرایط پیگیری حقوقی موضوع نوشتار از سوی جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌آورد.

به موجب ماده «۳» این کنوانسیون، اعمال زیر جرم‌انگاری شده است و دولتها (طبق ماده ۵) موظفاند ضمن جرم دانستن آن‌ها، مجازات‌های متناسبی نیز برای ارتکاب چنین مواردی در محدوده صلاحیتی خود در نظر بگیرند:

- تصرف یا اعمال کنترل بر کشتی با توسل به زور، یا تهدید آن یا هرگونه اقدام رعب‌انگیز؛
- انجام عمل خشونت آمیز علیه شخصی در کشتی در صورتی که عمل مذکور احتمالاً ایمنی دریانوردی آن کشتی را به مخاطره اندازد؛
- انهدام کشتی یا ایراد خسارت به کشتی یا محموله آن که احتمالاً ایمنی دریانوردی کشتی را به مخاطره اندازد؛
- انهدام یا وارد کردن صدمات جدی به تأسیسات دریانوردی یا مداخله جدی در فعالیتهای آنها در صورتی که عمل مزبور احتمالاً ایمنی دریانوردی کشتی را با مخاطره روبرو سازد؛
- تشویق هر شخصی به ارتکاب هر یک از جرائم مذکور یا به نحو دیگری همدستی با شخصی که چنین جرمی را مرتکب می‌شود؛
- تهدیدات مشروط یا بلاشرط، با هدف اجبار شخص حقیقی یا حقوقی به انجام یا امتناع از انجام هرگونه عملی جهت ارتکاب جرائم یاد شده، در صورتی که تهدید مذکور احتمالاً ایمنی دریانوردی کشتی مورد بحث را به مخاطره اندازد.

علاوه بر تعهد به جرم‌انگاری موارد مذکور، دولت‌های عضو کنوانسیون طبق ماده ۱۳ موظف به اتخاذ اقداماتی به منظور پیشگیری از وقوع چنین مواردی نیز هستند. به موجب ماده ۱۳ کنوانسیون:

²⁵ International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973, as modified by the Protocol of 1978 relating thereto and by the Protocol of 1997(MARPOL);

²⁶ Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation (SUA), 1988 (and its 2005 Protocol).

۱- کشورهای عضو جهت پیشگیری از ارتکاب جرائم مندرج در ماده (۳) این کنوانسیون به ویژه از راه‌های زیر همکاری خواهند نمود:

الف) اتخاذ کلیه اقدامات عملی جهت پیشگیری از فراهم شدن مقدماتی در سرزمین آنها برای ارتکاب جرائم مذکور در داخل یا خارج از آن سرزمین.

ب) تبادل اطلاعات، مطابق قوانین ملی و همکاری اداری و سایر اقداماتی که به‌طور مقتضی برای پیشگیری از ارتکاب جرائم مندرج در ماده (۳) این کنوانسیون اتخاذ شده است.

۲- هنگامی که به‌واسطه ارتکاب جرم مندرج در ماده (۳) این کنوانسیون در حرکت کشتی اختلال یا تأخیر ایجاد گردد، هر کشور عضو که کشتی یا مسافرین یا خدمه در قلمرو آن حضور دارند، موظف است نهایت تلاش خود را نسبت به رفع معطلی یا تأخیر کشتی، مسافرین و خدمه مبذول دارد.

لازم به ذکر است، طبق ماده ۶ کنوانسیون، از جمله مواردی که صلاحیت دولت‌ها برای اقدام بر اساس تعهدات خود را احراز می‌کند، آن است که عمل متخلفانه توسط اتباع آن کشور ارتکاب یافته باشد.

همچنین در خصوص سازکار حل و فصل اختلاف کنوانسیون، طبق ماده ۱۶، هرگونه اختلاف در مورد تفسیر یا کاربرد این کنوانسیون میان دو یا چند کشور عضو که در طی یک زمان معقول از طریق مذاکره قابل حل و فصل نباشد با درخواست یکی از آنها به داوری ارجاع خواهد شد. در صورتی که ظرف مدت شش ماه از تاریخ درخواست داوری، طرفین در مورد سازماندهی به توافق دست نیابند، هریک از طرف‌های مزبور می‌تواند اختلاف را از طریق ارائه درخواست به دیوان بین‌المللی دادگستری «ICJ» ارجاع دهد.

با این حال، چنین ارجاعی با برخی ملاحظات حقوقی نیز همراه است که نیازمند تصمیم‌گیری در سطوح بالای حاکمیتی است و در ادامه به آنها اشاره خواهد شد:

(۱) به نظر می‌رسد کنوانسیون مذکور به دنبال همکاری دولت‌ها برای جلوگیری از اعمال غیرقانونی افراد و مبارزه با جرائمی نظیر دزدی دریایی، اعمال تروریستی و... طراحی شده است و نه اعمال حاکمیتی خود دولت‌های عضو. در همین راستا، اگرچه این استدلال که دولت‌ها به طریق اولی نباید به اقدامات مذکور که امنیت دریانوردی سایر کشورها را به مخاطره می‌اندازد متوسل شوند، از قدرت دفاع بالایی برخوردار است اما همچنان تطبیق موارد مذکور در کنوانسیون با مقررات تحریمی دولت آمریکا ممکن است با برخی چالش‌های حقوقی همراه باشد که نیازمند بررسی بیشتر است. با این حال، قدر مسلم این است که طبق حقوق بین‌الملل عرفی که در مواد مختلف پیش‌نویس طرح مسئولیت بین‌المللی دولت (۲۰۰۱) از جمله ماده ۳ نمود پیدا کرده و در رویه قضایی بین‌المللی نیز بارها مورد تایید قرار

گرفته است، دولت‌ها نمی‌توانند در توجیه نقض تعهدات بین‌المللی خود، به قوانین و مقررات داخلی استناد کنند.

۲) دولت ایران در زمان پذیرش کنوانسیون، از ظرفیت خود کنوانسیون برای اعمال حق شرط استفاده کرده و اعلام کرده است که خود را متعهد به رعایت ماده ۱۶ کنوانسیون (حل اختلافات از طریق ارجاع به داوری و دیوان بین‌المللی دادگستری) نمی‌داند. بنابراین، جهت استفاده از این ظرفیت حقوقی لازم است دولت ایران با صدور اعلامیه و مطلع ساختن دبیرخانه سازمان، از حق شرط اعلامی خود عدول کند.

۳) در صورت پس گرفتن حق شرط، اگرچه با توجه به عدم اعمال حق شرط توسط دولت آمریکا، امکان طرح دعوا علیه ایالات متحده در داوری و پس از آن، دیوان بین‌المللی دادگستری ایجاد خواهد شد، اما در مقابل، دولت‌های دیگر از جمله دولت آمریکا نیز از چنین حقی علیه دولت ایران برخوردار خواهند شد و ممکن است دعاوی متعددی در موضوعات مختلف دریایی علیه دولت ایران مطرح شود. ۴) همچنین، این نکته که بعد از عدول از حق شرط، امکان اعمال مجدد آن نسبت به ماده ۱۶ برای ایران وجود دارد نیز محل سوال و نیازمند بررسی حقوقی دقیق‌تر است.

بنابراین استفاده احتمالی از این ظرفیت بالقوه باید آگاهانه و با در نظر داشتن کلیه شرایط و احتمالات موجود صورت بگیرد.

۴-۷- طراحی راهبردی برای افزایش ریسک و هزینه‌های اقتصادی رژیم صهیونیستی

با توجه به اینکه اقدام تحریمی دولت آمریکا، صراحتاً در پاسخ به حمله موشکی ۱ اکتبر جمهوری اسلامی ایران به رژیم صهیونیستی و به نوعی در مقام حمایت از رژیم اسرائیل صورت گرفته است، بیش از هر اتفاق دیگری، افزایش ریسک و هزینه‌های اقتصادی رژیم در منطقه به خصوص در بحث واردات مواد اولیه، عدم دستیابی ایالات متحده به اهداف تحریمی خود را به نمایش خواهد گذاشت و این امر با طراحی راهبردهایی در قالب بسته‌های اقدام قابل تحقق به نظر می‌رسد.

برای اجرای چنین راهبردهایی که می‌توانند ترکیبی از اقدامات سیاسی، اقتصادی و نظامی را در بر بگیرند، لازم است ضمن شناسایی ظرفیت کشورهای منطقه و فرامنطقه و درگیر کردن منافع آن‌ها، بسته‌های ترکیبی متعددی برای همکاری، به صورت دوجانبه، چند جانبه و یا در قالب سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی مانند سازمان همکاری شانگهای، گروه بریکس و... از سوی جمهوری اسلامی ایران طراحی و به سایر کشورها پیشنهاد شود.

فصل ۵. نتیجه‌گیری

آثار حقوقی متعددی که در مقررات تحریمی آمریکا در ارتباط با تحریم شرکت‌های نفتی و نفتکش‌های انتقال‌دهنده نفت ایران پیش‌بینی شده است، هزینه استفاده از آنها در آبراه‌های بین‌المللی را افزایش می‌دهد. با این حال، به نظر می‌رسد حجم این تهدید به اندازه‌ای نیست که در فروش نفت ایران و انتقال آن به دیگر کشورها از جمله چین، خلل جدی وارد کند.

طبق بررسی‌های انجام شده، به نظر می‌رسد راهکاری متعددی، به شرح جدول زیر، برای جمهوری اسلامی ایران فراهم است که اجرای آنها در کنار یکدیگر می‌تواند ابتکار عمل را از دست دولت تحریم‌کننده خارج سازد.

جدول ۴. راهکارهای مقابله با تحریم و هدف از اجرای هر کدام

هدف	راهکار
پیشگیری از تحریم - جلوگیری از شناسایی اهداف تحریمی	هماهنگی بیشتر با کشور مقصد
جلوگیری از شناسایی اهداف تحریمی - کاهش اثربخشی تحریم	افزایش تعداد ناوگان دریایی برای انتقال نفت ایران
کاهش اثربخشی تحریم	استفاده و حمایت از شرکت‌ها و نفتکش‌های تحریمی
هزینه‌دار کردن اعمال و اجرای تحریم برای کشورها	اقدام تحریمی متقابل
پیشگیری از تحریم - کاهش اثربخشی تحریم	ایجاد راه‌های جایگزین برای انتقال نفت خام
هزینه‌دار کردن اعمال و اجرای تحریم برای کشورها	پیگیری حقوقی موضوع در مراجع بین‌المللی
عدم دستیابی آمریکا به اهداف خود در برنامه تحریمی	طراحی راهبردی برای افزایش ریسک و هزینه‌های اقتصادی رژیم صهیونیستی

هم‌راستا با اتخاذ اقدامات مقابله‌ای مذکور به منظور خنثی‌سازی اثر تحریم‌های فعلی، لازم است دولت ایران با طراحی بسته‌های حمایتی و تشویقی برای دولت‌ها و اشخاص همسو با جمهوری اسلامی ایران، بسترهای مورد نیاز برای مقابله با چنین تهدیداتی در آینده را بیش از پیش فراهم آورد.

منابع

- 1) International Maritime Organization, available at: <https://www.imo.org/>
- 2) U.S. Department of the Treasury, available at: <https://home.treasury.gov/>
- 3) U.S. federal legislative information, available at: <https://www.congress.gov/>
- 4) Office of Foreign Assets Control, available at: ofac.treasury.gov/
- 5) <https://Vesselfinder.com/>
- 6) <https://www.britannica.com/>
- 7) <https://chinaglobalsouth.com/dev/2023/11/13/chinas-imports-of-iranian-oil-rise-as-u-s-eyes-sanctions/>
- 8) www.reuters.com/world/europe/britain-imposes-biggest-sanctions-package-russian-shadow-fleet-says-lammy-2024-11-25/